

УДК 327.5:341.33 (497)

Артем Палєєв

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК КОНФЛІКТУ НА БАЛКАНАХ ТА УЧАСТЬ МІЖНАРОДНОГО КОМІТЕТУ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА У ЛІКВІДАЦІЇ ЙОГО НАСЛІДКІВ

Балканська криза – це комплексний конфлікт, який відбувався на теренах держав колишньої Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія. Ескалація конфліктів тривала у Боснії та Герцеговині у 1992-1995 рр., Косово у 1991-1999 рр. та Албанії у 1998-1999 рр.

Зараз ці конфлікти є замороженими, проте вистачить найменшого приводу для того, щоб вони спалахнули з новою силою, тому вони і досі лишаються актуальними. Значний внесок у врегулювання конфліктів зробив Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ), який надавав гуманітарну допомогу постраждалим у конфлікті.

Історіографія даного питання нечисленна. Так В. Волков у праці «Новый мировой порядок и балканский кризис 90-х годов: Распад ялтинско-потсдамской системы международных отношений» [1] розглянув наслідки розпаду ялтинсько-потсдамської системи та виникнення балканської кризи 1990-х рр. У працях Є.Ю. Гуськової «История югославского кризиса» [2], Д.В. Кузнецова «Югославский кризис: взгляд сквозь призму общественного мнения» [3], В.К. Нікіфорова «Югославия в XX веке: очерки политической истории» [6] – розглядається Югославський конфлікт у цілому й участь МКЧХ у подоланні його наслідків. У збірнику «Международные организации и кризис на Балканах» [9] подаються документи міжнародних організацій, що проявляють їх роль у врегулюванні Балканської кризи.

Праці П. Латавські, М. Сміта «Косовська криза: еволюція системи європейської безпеки після закінчення Холодної війни» [4], Б.С. Ламбета «Повітряна війна НАТО в Косово: стратегічна й оперативна оцінка» [7] та М.С. Кашуба «Рост национализма в условиях конфликта (пример автономного края Косово и Метохии Союзной Республики Югославия)» [12] відо-

бражають нам конфлікт у Косово та діяльність МКЧХ. У свою чергу У. Паскалі «Боснія, знову втягнута в етнічну війну» [13] та Довідник НАТО «Брюссель: відділ інформації та преси НАТО» [10] розкривають особливості конфлікту у Боснії. Робота М. Йовановича «Сербия о себе» дає уявлення про конфлікт у Сербії [8]. Натомість роль МКЧХ у подоланні наслідків конфлікту практично не розглянута і залишається у колі малодосліджених проблем. Отже, мета даної статті – розглянути діяльність даної міжнародної організації, оскільки вона є важливою ланкою у подоланні наслідків багатьох конфліктів, у тому числі і конфлікту на Балканах.

Міжнародний Комітет Червоного Хреста працює у країнах, охоплених конфліктом з початку 1990-х рр., де організація прагне ефективно реагувати на наслідки, що залишилися від збройних конфліктів у регіоні. Зокрема, її прагнення допомогти проясненню долі зниклих безвісти та вирішенню потреби їх сімей прослідковується у реалізованих програмах Комітету. У всьому регіоні МКЧХ відвідує ув'язнених, співпрацює з владою та громадянським суспільством у напрямку поширення знань про Міжнародне гуманітарне право та підтримує розвиток національних товариств.

МКЧХ і його партнери по Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця надають допомогу постраждалим у ході міжетнічного конфлікту у Косово. Допомога надається особам, які отримали поранення у результаті зіткнень у Приштині, Митровиці й інших містах краю. У місцеві лікарні та клініки направляються медикаменти й обладнання, необхідне для надання допомоги у надзвичайних умовах. У свою чергу МКЧХ також збільшує запаси продовольства на той випадок, якщо у цьому виникне необхідність. Червоний Хрест також звернувся з проханням про

допомогу до донорів крові, де висловив стурбованість у зв'язку з наслідками нападів на цивільне населення, культурні центри та релігійні споруди. У рамках свого діалогу з владою, МКЧХ просить надати йому інформацію про осіб, які могли бути заарештовані у результаті останніх подій. МКЧХ, що працює у колишній Югославії з початку 90-х років, продовжує здійснювати свою діяльність по всій території Сербії і Чорногорії [5, с.100]. Співробітники організації спрямовують свої зусилля, головним чином, на надання допомоги місцевим жителям у розшуку їхніх родичів, зниклих безвісти. Крім цього, міжнародна федерація Червоного Хреста і Червоного Півмісяця тісно співпрацює з місцевим Червоним Хрестом для того, щоб збільшити його оперативні можливості.

За останні 12 місяців була з'ясована доля всього лише 800 чоловік у всьому регіоні, в основному за допомогою проведення ексгумації у місцях відомих поховань. Влада дійсно визнає важливість питання та прикладає зусилля з метою надання допомоги сім'ям, але справа просувається дуже повільно. Вона повинна робити набагато більше для усунення перешкод і дотримання права сімей знати про те, що трапилося з їх родичами [4, с.136].

Головною перешкодою є відсутність інформації про те, що трапилося з особами, які вважаються зниклими безвісти. Зокрема, МКЧХ не знає, де поховані загиблі, оскільки крім виявлених, мають бути й інші поховання. У кожній місцевості влада повинна встановити місцезнаходження цих поховань і поділитися цією інформацією з МКЧХ. Їм потрібно шукати інформацію у своїх архівах, посилати запити до служби розвідки, міністерств, підрозділів збройних сил, судових органів і т.д. Вони також повинні вести роботу з колишніми командами, які відповідали за ті райони, де люди пропали безвісти.

Крім того, існують перешкоди юридичного та судово-медичного характеру. У Боснії та Герцеговині та Косово, зокрема, робота влади щодо імплементації існуючих законів про осіб, зниклих безвісти і їх сім'ї, проводиться з відставанням. У них також обмежені можливості по вилучен-

ню, дослідженню й ідентифікації останків. Це відноситься і до останків, що все ще знаходяться у моргах, чия приналежність не встановлена. Владі необхідно здійснювати імплементацію існуючого законодавства, розвивати необхідні можливості у галузі судової медицини, виділяти необхідні ресурси та формувати комплексну стратегію роботи з непізнаними останками [1].

За 22 роки з часу початку конфлікту на Балканах МКЧХ зареєстрував майже 35 тис. зниклих безвісти. Доля і місцезнаходження 23 тисяч зараз невідомі, а родичі більше 11800 чоловік все ще чекають відповідей. Більшість цих випадків зникнення пов'язані з конфліктом у Боснії та Герцеговині, де доля понад 7800 осіб залишається невідомою. Що стосується Хорватії та Косово, цифри приблизно такі: 2200 і 1700 осіб відповідно.

Давайте ж розглянемо, що робиться з боку МКЧХ для того, щоб вирішити проблему, пов'язану з особами, зниклими безвісти, на Західних Балканах.

Протягом низки років проводяться певні заходи, у тому числі:

- збір та обробка запитів про проведення розшуку;
- створення зведених списків осіб, зниклих безвісти, у відкритих книгах зниклих безвісти;
- звернення до населення із закликом повідомляти про випадки зникнення родичів;
- утворення механізмів, які дають владним структурам можливість забезпечити реалізацію права родичів знати про те, що трапилося з їх близькими;
- надання підтримки утворенню асоціацій сімей;
- отримання підтримки з боку міжнародного співтовариства [2].

МКЧХ регулярно нагадує органам влади про те, що вони несуть основну відповідальність за надання сім'ям відповідей на їхні запитання, а також висвітлює проблеми та розповідає про можливі рішення.

Країни Західних Балкан продовжували вирішувати проблеми, отримані від минулих конфліктів. Так Косово і Рада Європи почали переговори щодо Угоди про стабілізацію й асоціацію, у той час як Комісія

ЄС згідно Закону щодо місії у Косово (EULEX) продовжувала розслідувати та заарештувати підозрюваних у скоєнні злочинів війни. В ЄС сприяли дискусії, Косово та Сербія досягли угоди про створення асоціації муніципалітетів з сербською більшістю у північній частині Косово. Але, у Боснії та Герцеговині нездатні встановити стабільний міжетнічний діалог та, як і раніше, перешкоджають будь-яким зусиллям по врегулюванню політичної кризи регіону [6].

У партнерстві з національними товариствами у країнах Західних Балкан, Регіональна делегація МКЧХ підтримує зусилля для з'ясування долі зниклих безвісти та забезпечення того, щоб їх сім'ї отримали психосоціальну й юридичну допомогу. Вона закликає владу та міжнародні організації, зокрема шляхом мобілізації ЄС й інших ключових міжнародних гравців, виконувати свої зобов'язання перед зниклими безвісти. Паралельно, це допомогло органам самоврядування регіону та національним товариствам регіону зміцнити їхні можливості та дозволило брати на себе більшу відповідальність за прийняті рішення [13].

Хоча процес з'ясування долі зниклих безвісти осіб і раніше був ускладнений через відсутність нової інформації й інших (зокрема, організаційних) проблем, спільні зусилля національних органів, національних об'єднань, міжнародних співтовариств і МКЧХ призвело до відновлення та виявлення декількох наборів людських останків. Деякі зниклі безвісти були знайдені живими. Щоб допомогти просунути вперед цей процес, МКЧХ:

- повторно оформив офіційні запити до влади щодо надання інформації про зниклих безвісти осіб;
- поділився інформацією про місцезнаходження потенційних поховань;
- підтримує громадські списки імен зниклих безвісти осіб у порядку та поновлює їх.

Діючи в якості нейтрального посередника між Косово та Сербією, МКЧХ продовжує разом із Головою Робочої групи щодо зниклих безвісти осіб і його дочірніх робочих груп вести роботу в напрямку ро-

зслідування деяких інцидентів конфлікту [7].

Інститут з питань зниклих безвісти (МРІ) у Боснії та Герцеговині зміцнив свій потенціал та у кінцевому рахунку контролює всі відкриті справи щодо зниклих безвісти осіб. МКЧХ підтримав МРІ і косовську владу у напрямку організації відповідних центральних реєстрів даних і процес здачі тематичних резюме у Товаристві Червоного Хреста Боснії і Герцеговини досі триває [9].

МКЧХ підтримав національні органи влади в ухваленні або здійсненні реформ законодавства відповідно до міжнародного гуманітарного права, особливо у зв'язку з захистом прав зниклих безвісти осіб і членів їхніх сімей. У Боснії і Герцеговині влада отримала правову і технічну підтримку у рамках діяльності у напрямку реалізації закону країни на зниклих безвісти і розробці Конвенції про насильницькі зникнення.

Працюючи над проблемою зниклих безвісти, МКЧХ продовжує надавати допомогу національним товариствам у зміцненні їхніх можливості у плані поширення міжнародного гуманітарного права, відновлення сімейних зв'язків і підвищення обізнаності про пов'язані з розмінуванням ризики. Досліджуючи гуманітарне право, МКЧХ продовжує допомагати зацікавленим сторонам підвищити їхній потенціал для здійснення пошукових робіт [8, с.100-126].

У загальній складності, 620 випадків зниклих безвісти осіб, які числяться у МКЧХ, були розслідувані, в основному за рахунок інформації, отриманої від МРІ. Ще 29 осіб були знайдені живими. Тим не менш, сім'ї 7713 зниклих безвісти осіб, для яких справи були відкриті з ініціативи МКЧХ, продовжують очікувати новин.

У рамках підготовки до розслідування справ про випадки зниклих безвісти осіб у кінцевому підсумку приймає на себе відділ управління МРІ, що збільшило потужність управління даними за технічної, матеріальної та фінансової підтримки МКЧХ. Комітет продовжує працювати над упорядкуванням центрального реєстру зниклих безвісти та перевіркою даних шляхом аналізу документів.

Паралельно, Боснія і Національне товариство Герцеговини поступово збільшують відповідальність за причетність до справ щодо зниклих безвісти людей. Завдяки зусиллям національних товариств регіону та МКЧХ близько 3500 сімей зниклих безвісти дізналися про зміни, пов'язані зі змінами у законодавстві й обговорювані випадки, пов'язані з їхніми зниклими безвісти родичами [3].

Взаємодія між місцевими судовими та слідчими комітетами покращилася, зокрема, завдяки підтримці МКЧХ. Була проведена Перша щорічна конференція Асоціації судової медицини, запровадженої у 2012 році. Координація встановлювалася з іншими міжнародними організаціями, допомагаючи при цьому місцевим установам для підвищення їхніх судових потужностей.

МКЧХ надав матеріали для проекту під егідою ООН для зміцнення судової системи та поліції з тим, щоб зміцнити верховенство закону. Всього 45 комплектів людських останків були ідентифіковані та передані по сім'ям за підтримки МКЧХ. Пошук людей зараз виконується у Сербії, де влада за підтримки ЕВЛЕКС, МКЧХ та інших установ змогла впорядкувати списки загиблих. Слідчі процедури ведуться для визначення їхньої кількості та відновлення виявлених наборів людських останків. Натомість у зв'язку з конфліктом залишаються зниклими безвісти 1719 людей [4, с.100-105].

Польові розкопки за сприяння МКЧХ при головуванні відповідної робочої групи зі зниклими безвісти продовжують працювати, що призводить до ідентифікації людських останків. Представники з робочої групи обговорили свою роботу та прогрес, якого вони досягли; задачі, що стоять перед ними – протягом останнього періоду МКЧХ проводить зустрічі й оновлює список сімей за допомогою брифінгів. Протягом двох допоміжних робочих нарад групи технічних експертів з Косово та Сербії обговорили процедури ексгумації й ідентифікації останків загиблих, а також передачу повноважень від міжнародної до місцевої зацікавленої сторони. У ході обговорення були проаналізовані доповіді, пред-

ставлені Кафедрою судової медицини ЕВЛЕКС (EULEX DFM).

Для просування слідчих процесів ЕВЛЕКС DFM були передані для спостереження 23 доповіді щодо розташування передбачуваних поховань (на основі інформації, зібраної МКЧХ від уряду і міжнародних джерел). Косовська та сербська влада отримали від МКЧХ запити про надання інформації з 557 і 312 особам відповідно.

Урядова комісія Косово щодо зниклих безвісти та місцевий відділ судово-медичної експертизи досягли суттєвого прогресу у веденні центрального реєстру даних про зниклих безвісти, використовуючи програмне забезпечення для управління даними. Внесення до реєстру відомих випадків майже завершено, а також розглянуто дані, внесені у 2012 році, а персонал, який бере участь у цих процесах, пройшов спеціальний тренінг.

Введення решти даних триває, розподіл ресурсів для даних операцій продовжується, відкриваються спеціальні фонди. Намагаючись підвищити швидкість збору даних, Комісія Сербії по зниклим безвісти отримала нові потужності та програмне забезпечення від МКЧХ. Інформування громадськості про стан безвісти зниклих осіб і тяжке становище членів їхніх сімей є наразі більш глобальним [12].

За фінансової підтримки МКЧХ, сім'ї зниклих безвісти впродовж останнього періоду перебували для процесу ідентифікації останків своїх родичів, дозволяючи Комітеті згодом організувати поховання. Сімейні асоціації допомогли родичам зниклих безвісти осіб вирішити їхні проблеми та працюють задля того, щоб підвищити обізнаність про їхнє тяжке становище, використовуючи технічне та фінансове забезпечення МКЧХ [11]. Наприклад, протягом процесу ідентифікації останків і під час подій, що призвели до поховання, родичі зниклих безвісти осіб отримали психосоціальну допомогу і, при необхідності, виконувалося надання першої допомоги від сімейних асоціацій і національних товариств, підготовлених за підтримки МКЧХ. У Боснії та Герцеговині таку допомогу отримала 271 особа. У Косово бі-

льше 400 родичів зниклих безвісти осіб скористалися психологічною підтримкою від асоціацій сімей [13].

Ювілейні заходи, у тому числі з приводу Міжнародного Дня зниклих безвісти, допомагають підвищити рівень обізнаності про ситуацію родичів зниклих безвісти осіб. У Сербії сімейні асоціації розробили сайти, які мали функції, пов'язані з потертвами, що виконуватимуться з метою збору коштів для сімей зниклих осіб на постійній основі. Албанська та сербська асоціації сімей зниклих безвісти поліпшили свої організаційні можливості завдяки навчанню та розумному управлінню проектами, новим механізмам розбудови зв'язків з громадськістю й оцінкою нагальних потреб.

Після відвідин делегатів затриманих у Боснії та Герцеговині, Македонії та Сербії, відповідні органи отримали конфіденційну відповідь та, при необхідності, рекомендації щодо поліпшення лікування й умов життя ув'язнених [1]. Обговорення було продовжено з Македонською владою щодо прохання МКЧХ відвідати осіб, що утримувались під вартою у зв'язку із судовими справами, пов'язаними зі злочинами проти громадської безпеки. Діалог з Косово буде продовжено [1].

Отже, необхідно сказати, що діалог з національною владою регіону зупинився на питанні зниклих безвісти осіб і членів їхніх сімей (фактично мирних жителів). Владі нагадали про її зобов'язання щодо просування роз'яснення долі зниклих безвісти, і про те, що необхідно надавати правову та технічну підтримку для реалізації законів, що захищають права зниклих безвісти та членів їхніх сімей. У Боснії та Герцеговині Міністерство з прав людини продовжуватиме роботу щодо повної реалізації Закону про зниклих безвісти осіб, зокрема, положення про Правовий статус і соціальні права сімей зниклих безвісти. Влада країни також працює для просування реалізації Конвенції про насильницькі зникнення. За поетапної відмови МКЧХ від прямої підтримки, органами освіти у регіоні вводиться нова гуманітарна програма. У Сербії Міністерство освіти спільно з національними організаціями форма-

льно бере на себе повну відповідальність за реалізацію програми у країні. Влада підвищила свої можливості щодо здійснення та моніторингу програми у ході обговорень з МКЧХ, як у Боснії та Герцеговині, так і у Косово.

Враховуючи все вищезазначене, автор дійшов до наступних висновків. Міжнародний Комітет Червоного Хреста приймав активну та усесторонню участь у подоланні конфлікту на Балканах, реалізуючи гуманітарно-технічні програми для місцевих жителів і створюючи бази даних, щодо зниклих безвісти осіб. Проводилися спеціальні тренінги для підготовки фахівців, що будуть виконувати пошукові роботи й обслуговувати електронну базу. Але варто зазначити, що діяльність комітету у даному регіоні ще не є завершеною, через брак коштів, нестачу кваліфікованих кадрів і напружену ситуацію у регіоні у цілому.

Необхідно наголосити на тому, що Міжнародний Комітет Червоного Хреста зробив дуже багато для подолання кризи на Балканах. Окрім допомоги пораненим, наданням їм житла та їжі, організація провела ще одну дуже важливу операцію – пошук зниклих безвісти, чим дарувала багатьом людям надію, що вони знайдуть своїх рідних і близьких.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волков В. Новый мировой порядок и балканский кризис 90-х годов: Распад ялтинско-потсдамской системы международных отношений / В. Волков [Электронный ресурс] // Новая и новейшая история. – 2002. – №2. – Режим доступа: <http://vivovoco.astronet.ru/VV/PAPERS/HISTORY/VOLKOV.HTM>
2. Гуськова Е.Ю. История югославского кризиса (1990-2000) / Е.Ю. Гуськова. – М.: Русское право; Русский национальный фонд, 2001. – 720 с.
3. Кузнецов Д.В. Югославский кризис: взгляд сквозь призму общественного мнения / Д.В. Кузнецов. – М.: УРСС, 2009. – 344 с.
4. Latawski P., Smith M. The Kosovo Crisis: The Evolution of Post Cold War European Security / Paul Latawski, Martin Smith. – Manchester: Manchester University Press, 2003. – 251 с.
5. Richard M.A. Reframing the Agenda: The Impact of NGO and Middle Power Cooperation in international Security policy / Anthony Matthew Richard, Stefan Brem, Ken Rutherford. – Westport: Praeger Publishers, 2003. – 253 с.
6. Никифоров В.К. Югославия в XX веке: очерки политической истории / В.К. Никифоров (отв. ред.), А.И. Филимонова, А.Л. Шемякин и др. – М.:

Индрик, 2011. – 888 с.

7. Benjamin S.L. NATO's Air War for Kosovo: A Strategic and Operational Assessment / Lambeth S. Benjamin. – Santa Monica: Rand Corporation, 2001. – 312 с.

8. Йованович М. Сербия о себе / М. Йованович. – М.: Европа, 2005. – 520 с.

9. Международные организации и кризис на Балканах. Документы: В 3 т. – М.: Индрик, 2000. – Т.1-2. – 496 с.; – Т.3. – 288 с.

10. NATO Handbook. Brussels: NATO Office of Information and Press. – 1995. – October. – 368 p.

11. Гуськова Е.Ю. Урегулирование на Балканах: от Бриони до Дейтона (мирные планы 1991-1995 гг.) / Е.Ю. Гуськова. – М.: РАН, ИНИОН, 1998. – С.66.

12. Кашуба М.С. Рост национализма в условиях конфликта (пример автономного края Косово и Метохии Союзной Республики Югославия) / М.С. Кашуба. – М.: РАН, Институт антропологии и этнографии, 1999. – С.23.

13. Pascali U. Bosnia Pushed Into An Ethnic War, Again / U. Pascali // Executive Intelligence Review. – 2001. – April 27. – vol. 28. – №24. – P.20-23.

Палєєв Артем *Історичний розвиток конфлікту на Балканах та участь Міжнародного Комітету Червоного Хреста у ліквідації його наслідків*

У даній статті визначені основні історичні аспекти розвитку Балканської кризи та серії конфліктів, що призвели до значного погіршення становища у регіоні. Розкрито участь Міжнародного Комітету Червоного Хреста у наданні гуманітарно-технічної допомоги місцевим жителям, а також його взаємодія з органами влади Боснії та Герцеговини і Косово у плані організації пошуку зниклих людей та створення відповідної бази даних, а також реалізації супутніх програм.

Ключові слова: Балканська криза, Міжнародний Комітет Червоного Хреста, міжнародна організація, Косово

Палєєв Артем *Историческое развитие конфликта на Балканах и участие Международного Комитета Красного Креста в ликвидации его последствий*

В данной статье определены основные исторические аспекты развития Балканского кризиса и серии конфликтов, которые привели к значительному ухудшению положения в регионе. Раскрыто участие Международного Комитета Красного Креста в предоставлении гуманитарно-технической помощи местным жителям, а также его взаимодействие с органами власти Боснии и Герцеговины и Косово в плане организации поиска пропавших людей и создание соответствующей базы данных, а также реализации сопутствующих программ.

Ключевые слова: Балканский кризис, Международный Комитет Красного Креста, международная организация, Косово, информация, помощь

Paleev Artem *The Historical Development of the Balkan Conflict and International Committee of the Red Cross Participation its Consequences*

There are the main historical aspects of the Balkan crisis and a series of conflicts that led to a significant deterioration of the situation in the region described in this article. It reveals the manner in which the International Committee of the Red Cross provides humanitarian and technical assistance to local residents, as well as its interaction with the authorities of Bosnia and Herzegovina and Kosovo in searching operations for missing people and the establishment of the database and the implementation of related programs.

Keywords: Balkan crisis, International Committee of the Red Cross, international organization, Kosovo

Рецензенти:

Грозєв К.І., доктор наук, доцент

Кривошея В.В., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 03.02.2013 р.